

УДК 332.2.021

Л. О. Абсава,
докторант, ДУ "Інститут економіки та прогнозування"

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ

У статті автором розглянуто рівень експортного потенціалу агропродовольчого комплексу України в умовах глобалізації і диверсифікації продовольчих ринків. Проведено оцінку обсягу і структури експорту агропродовольчої продукції відповідно до класифікації зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД). Визначено основні чинники впливу на рівень експортного потенціалу агропродовольчого ринку України.

In the article the author reviewed the level of export potential of agri sector of Ukraine in the context of globalization and diversification of food markets. The estimation of volume and structure of exports of agricultural and food products according to the classification of foreign trade (UKTZED). The main factors of influence on the export potential of agri market of Ukraine.

ВСТУП

Однією з особливостей ХХІ століття є посилення економічної взаємозалежності країн на засадах глобалізації і диверсифікації ринків. Участь країни в міжнародній торгівлі дозволяє отримувати додатковий позитивний ефект, який сприяє економічному зростанню країни.

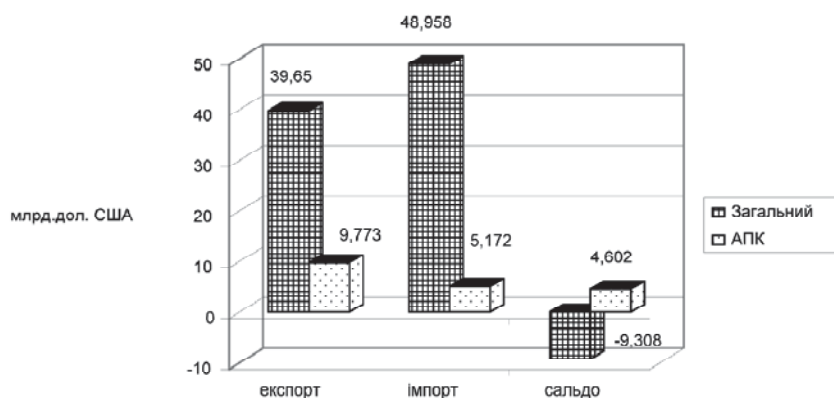
В умовах глобальної фінансово-економічної кризи Україна має досить слабкий запас конкурентоспроможності. Криза як зовнішній чинник суттєво поглибила та загострила проблеми української економіки та "виштовхнула" країну на 56 (передостаннє) місце в рейтингу конкурентоспроможності країн світу в 2009 р., за розрахунками Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD Lausanne) [1]. Але ще з докризових часів рейтинг конкурентоспроможності України становив: 54 місце у 2008 р. і 56 із 57 місць у 2009 р. Чинниками критичних відставань України тільки у 2009 р. були нестійкість економіки до економічних циклів — останнє місце; негативний вплив обмінного курсу на конкурентоспроможність підприємств — передостаннє місце та негативний вплив політики Нацбанку на економічний розвиток — передостаннє місце.

У такій ситуації Україна, перш за все, повинна активізувати розвиток зовнішньоекономічних відносин на основі стратегічної структурної перебудови та удосконалення механізму їх регулювання. Зовнішньоекономічні зв'язки в аграрній сфері займають значне місце в економічній діяльності України та є важливим фактором впливу на структуру і розвиток агропродовольчого комплексу.

Дослідженню проблемам зовнішньоекономічної діяльності агропродовольчого комплексу надається значна увага як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: Шубравської О., Осташко Т., Могильного О., Пасхавера Б., Гусакова В., Ільїної З. та ін. Однак чимало питань стосовно впливу експортного потенціалу на розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобальної економічної кризи залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Провести дослідження рівня експортного потенціалу агропродовольчого комплексу України та визначити основні чинники впливу на його рівень та конкурентоспроможність галузі в умовах глобальної світової кризи.

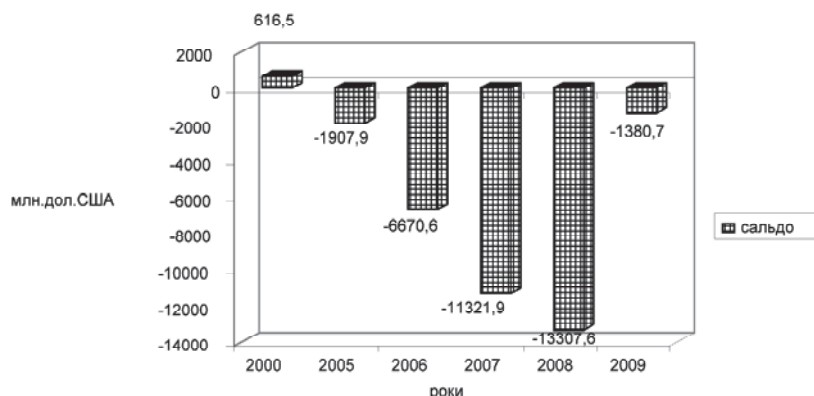
Рис. 1. Експорт, імпорт, сальдо зовнішньої торгівлі України і АПК в 2009 р., млрд дол. США

РЕЗУЛЬТАТИ

Продукція агропродовольчого комплексу займає значну частку у зовнішній торгівлі України, впевнено посідаючи високі місця серед інших товарних груп. Протягом останніх років становила в середньому 10—12%, а в 2009 р. ця частка склала — майже 17%. Агропродовольчий комплекс в 2009 р. залишається єдиним сектором економіки України, який має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі (рис. 1).

За період з 1991—2009 рр. зовнішньоторговельне сальдо агропродовольчого комплексу завжди було позитивним, що є свідченням експортної орієнтації галузі у світовий економічний простір.

Хоча зовнішній торгівлі України притаманне випереджальне зростання імпорту товарів порівняно з їх експортом, протягом 2003—2008 рр. (за середньозваженим курсом у доларовому еквіваленті) обсяги товарного експорту зросли у 3,7 рази, ВВП — у 4,4 рази, тоді як обсяг імпорту товарів збільшився у 5,1 рази. Внаслідок цього з 2005 р. в Україні сформувалася стійка тенденція до дефіцитності зовнішньо-

Рис. 2. Сальдо зовнішньої торгівлі України 2000, 2005—2009 рр., млн дол. США

Джерело: Деркомстат України [2].

торговельного балансу. У 2008 р., за даними Держмитслужби, негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами сягнуло 13,3 млрд дол. США і могло б бути ще більшим, якби не 60-відсоткова девальвація гривні і обмежувальні щодо імпорту заходи вжиті у листопаді грудні 2008 р. Це сприяло скороченню від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі у 2009 р. до 1,4 млрд грн. (рис. 2).

Тенденції у вітчизняній економіці протягом останнього десятиріччя свідчать про те, що Україна приділяє недостатньо уваги розвитку експортного потенціалу. Торговельний баланс країни змінювався нерівномірно, набувши позитивних значень у 2000—2004 рр., після чого його негативне сальдо знову почало зростати до 2008 р., причому вкрай швидкими темпами. Поштовхом до цього послужила неврівноважена державна економічна політика, спрямована на досягнення позитивного платіжного балансу не за рахунок торговельних інструментів, а шляхом залучення у країну іноземного позикового капіталу. Глобальна фінансово-економічна криза довела, що регулювання платіжного балансу за рахунок руху іноземних кредитів не в змозі забезпечити сталого розвитку. На підставі цього можна стверджувати про недостатнє розуміння важливості експорту для розвитку економіки країни на сучасному етапі та забезпечення продовольчої безпеки країни в умовах формування глобальних ринків.

Головним чинником стабілізації зростання експорту продукції агропродовольчого комплексу на світовому ринку та в Україні є довготермінове зростання попиту на продукти харчування й глобальне підвищення цін на них, виходячи з наявних світових тенденцій зменшення виробництва зерна та інших продуктів, чотирьохразового в останнє десятиріччя перевищення темпів зростання глобального зовнішньоторговельного обігу над темпами зростання виробництва продуктів харчування.

Питома вага експорту продукції агропродовольчого комплексу в 2006—2009 рр. склала в середньому 47% до ВВП і займає за цим показником трете

місце в країнах Європи після Франції і Німеччини, в яких експорт продукції галузі складає 55 і 50% від ВВП відповідно. За останні роки спостерігається стале зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції з 2 млрд дол. США у 2001 р. до 9,8 млрд дол. США у 2009 р. (рис. 3).

Україна залишається важливим світовим експортером багатьох видів сільськогосподарської продукції, займаючи перше місце по експорту насіння соняшнику, олії та ячменю, друге — по експорту рапсу та п'яте — по експорту зерна.

Відповідно класифікації зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), агропродовольчі товари займають позиції 1—24, які, в свою чергу, поділяються на чотири групи: I група (01—05) — живі тварини, продукти тваринного походження; II група (06—14) — продукти рослинного походження; III група (15) — жири та олії тваринного або рослинного походження; IV група (16—24) — готові харчові продукти (рис. 4).

За останні сім років найбільшу питому вагу у структурі експорту агропродовольчої продукції займала друга група — продукція рослинництва, якщо 2003 р. її частка була 27,3 %, то в 2009 р. частка досягла більше половини всього експорту агропродовольчої продукції і склала 52,9 %. Лише в 2007 р. її частка дещо знизилась до 27,5 % за рахунок стрімкого зростання питомої ваги III групи — жири та олії тваринного або рослинного походження. Серед продукції рослинного походження лідируючі позиції в 2009 р. займають зернові культури (3556,1 млн дол. США), насіння і плоди олійних рослин (1040 млн дол. США).

Товарна структура агропродовольчого експорту України є далекою від оптимальної (рис. 4). Темпи зростання експорту продовольчої сировини значно перевершують обсяги експорту продуктів поглибленої переробки і свідчать про посилення подальшої сировинної орієнтації експорту.

Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню всіх зернових куль-

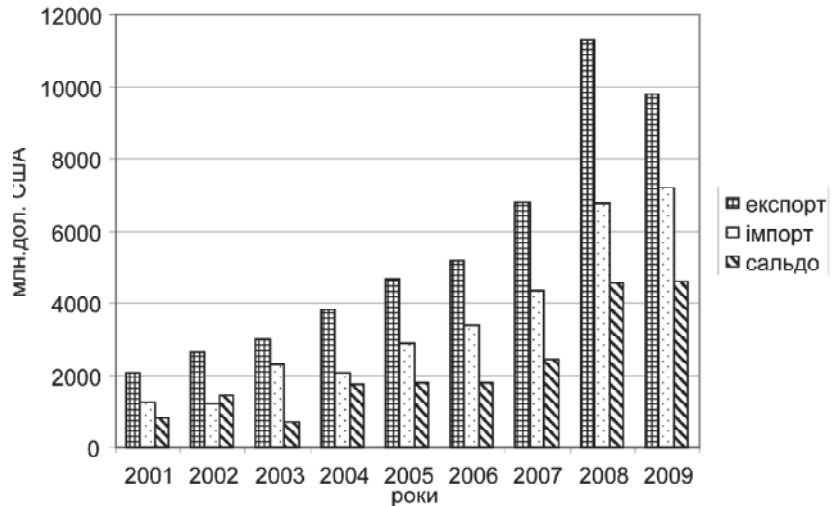

Рис. 3. Динаміка зовнішньої торгівлі агропродовольчого комплексу України 2001—2009 рр.

тур і дозволяють отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу. Основний чинник, що посилює експортну орієнтацію зернового сектора України за останній період, — це сприятлива кон'юнктура глобального продовольчого ринку. Попит на глобальному продовольчому ринку перевищував пропозицію внаслідок зростання світового споживання, зниження світових запасів зерна та зниження виробництва основних країн, експортерів продовольчого зерна, із-за формування ринку біопалива.

Дефіцит зерна на світовому ринку компенсувалися за рахунок запасів: так, на кінець 2007 р. вони були найнижчі майже за три останні десятиріччя. Така ситуація спровокувала рекордне зростання цін на зернові. Зважаючи на те, що зернові культури є основою харчування

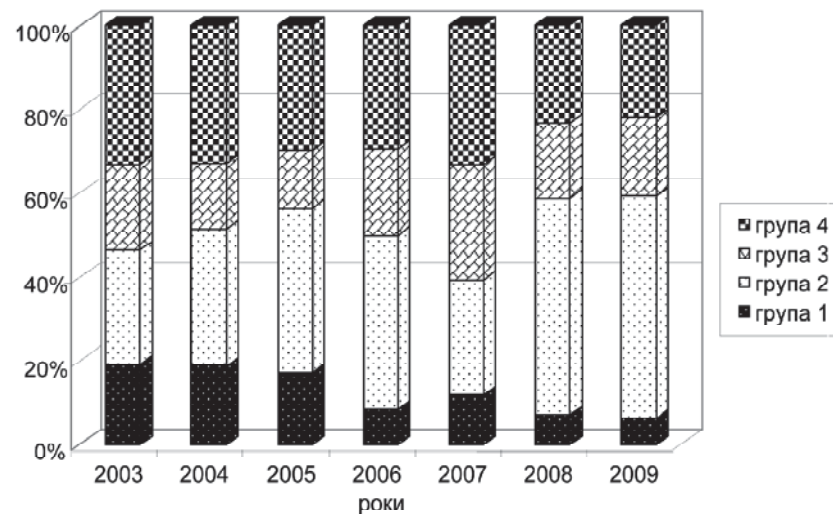

Рис. 4. Структура експорту за групами агропродовольчих товарів, 2003—2009 рр.

Таблиця 1. Динаміка виробництва та урожайності соняшнику і ріпаку в Україні

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Насіння соняшника							
Виробництво, тис. т	4247	3050,1	4706,1	5321,9	4174	6526,2	6310,6
Площа, тис. га	4001	3521	3743	3964	3604	4306	4232
Урожайність, ц/га	11,2	8,9	12,8	13,6	12,2	15,3	15,2
Ріпак							
Виробництво, тис. т	57,4	135,3	284,7	605,7	1047	2872,8	1873,2
Площа, тис. га	58,0	104,3	206,9	386,8	799,9	1379,6	1013,6
Урожайність, ц/га	9,9	12,7	13,7	15,7	13,1	20,8	18,5

для населення та одним з основних кормових компонентів у тваринництві, можна констатувати, що продовольча криза має системний характер.

Зростання цін на нафту дало поштовх більш активному використанню альтернативних джерел енергії. В кінці 90-х років це привело до формування ринку біопалива. В США в 2007 — 2008 маркетингових роках для його виробництва було використано 24% від загального виробництва кукурудзи в країні, а у 2002 — 2003 рр. цей показник становив лише 10%.

Загалом в 2007 р. світове виробництво етанолу для паливних цілей становило майже 50 млрд л. Основними виробниками біоетанолу з зернових культур були: США, ЄС, Китай, Канада та Австралія. Як правило, для таких цілей використовується кукурудза, але етанол також отримують з пшениці та ячменю, наприклад, в країнах Європейського Союзу. Це підсилює попит та є, безумовно, одним з чинників нинішнього дисбалансу між виробництвом та споживанням.

Існуючі обсяги виробництва зернових культур стовідсотково забезпечують потреби внутрішнього ринку на відповідну продукцію в Україні. Протягом останніх п'яти років внутрішній попит на зернові культури потребував до 75% від загального виробництва, за винятком вкрай невдалого, внаслідок складних кліматичних умов, 2003 р., коли внутрішнє виробництво виявилось не в змозі забезпечити потреби країни в зерні.

Протягом 2008 р. обсяг виробництва зернових культур зріс на 81,2% в порівнянні з попереднім роком і становив 53,3 млн тонн, що з урахуванням перехідних залишків (6,5 млн тонн) дає змогу повною мірою задовольнити потреби внутрішнього ринку (28,3 млн тонн). При цьому експортні можливості оцінюються в обсязі близько 24,2 млн тонн

Проте, на даний час існує декілька причин, що стримують вітчизняного товаровиробника нарощувати потужності зернового виробництва. І насамперед, це досі невизначена державна політика розвитку зернового ринку в довгостроковій перспективі. Щорічне запровадження експортних квот або фактична заборона експорту при низьких адсорбційних можливостях внутрішнього ринку не до-

воляють товаровиробнику отримати запланований прибуток. Як наслідок, відсутність своєчасних грошових надходжень стримує відтворення і розвиток як зернового, так і інших сільськогосподарських виробництв. Більше того, відповідна політика безпосередньо негативно впливає на інші галузі сільського господарства України, зокрема на тваринництво.

Друга причина, що стримує нарощування потужностей зернового продовольчого виробництва в Україні, — це поступовий перехід товаровиробника на виробництво технічних культур, насамперед, високорентабельних олійних культур. У 2008 р. загальні посівні площі під соняшник збільшилися майже на 20% порівняно з минулим роком. Ще вищими темпами йде збільшення посівних площ під ріпак: так, площа в 2008 р. 1379,6 тис. га, що є на 72% більше відповідних площ попереднього року. При збереженні відповідних темпів розширення посівних площ під технічні олійні культури через п'ять років обсяги власного виробництва зернових культур можуть виявитися не в змозі задовольнити навіть потреб внутрішнього ринку. Тому для розвитку експорту найближчий період необхідна стабілізація посівних площ під зернові культури, що дозволить стабільно виробляти чистий продовольчий надлишок у наступні роки. Водночас не слід нехтувати поступовою розбудовою і розвитком внутрішнього ринку перероблення зернової продукції. Україна має стати не стільки на шлях сировинного забезпечення світу зерном, скільки спробувати поступово вийти на позиції провідних експортерів готових продуктів перероблення зерна.

Україна залишається важливим світовим експортером олійних культур, займаючи перше місце по експорту насіння соняшнику та олії, друге — по експорту рапсу. Стрімке зростання темпів виробництва та експорту олійних

культур пов'язане з широким використанням їх не тільки в харчовій промисловості, а й для виробництва біопалива (табл. 1).

У середині 90-х років, період відносної стабільності на світовому ринку, було скасовано експортне мито і Україна змогла використати переваги і змінити розподіл торговельних потоків. Проте неконтрольований експорт насіння соняшнику привів до критичного стану переробних підприємств і підвищення цін на соняшникову олію на внутрішньому ринку. Для поліпшення положення вітчизняних виробників у 1999 р. було ведене експортне мито на експорт насіння соняшнику 23% (Закон України "Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур" (від 10.09.1999 р. № 1033-XIV)), що сприяло підвищенню використання виробничих потужностей переробних підприємств. У 2001 р. Законом України "Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур" (від 21.06.2001 р. № 2555-III) експортне мито зменшили до 17%, а також вилучили положення, відповідно до якого попередні ставки вивізного (експортного) мита мали діяти до 01.07.2002 р. Такі заходи значно зменшили експорт українського насіння соняшнику та дозволили переорієнтувати діяльність компаній на виробництво олії всередині країни.

Відповідно до вимог СОТ з 1 січня 2009 р. експортне мито на насіння соняшнику становило 13%, з 1 січня 2010 р. вивізне експортне мито на насіння соняшнику становить 12% [3].

Найбільші світові виробники насіння соняшнику для максимального завантаження власних переробних потужностей встановили експортне мито на насіння соняшнику, зокрема Аргентина збільшила його з 32 до 39%, у Росії діє мито 20% на насіння всіх олійних культур.

У результаті впровадження експортного мита на насіння соняшнику відбулося збільшення виробництва соняшnikової олії й інших продуктів переробки, а експорт соняшнику зменшився на користь експорту соняшnikової олії.

Сьогодні ситуація на ринку ріпаку аналогічна до ситуації на ринку насіння соняшнику: 1995—1999 рр. — суттєво збільшилася посівні площі під ріпаком, у 2008 р. валовий збір насіння ріпаку зріс проти попереднього періоду у 2,8 рази, практично весь врожай насіння ріпаку експортується (у 2008 р. експортовано 2634,7 тис. тонн — 92% від виробництва), що зумовлено відсутністю експортного мита.

У 2008 р. Україна вийшла на перше місце в Європі за площею посіву ріпаку. Для порівня-

ня: у Німеччині під ріпаком зайнято 1590 тис. га ріллі, у Франції — 1650 тис. га. Основними країнами — імпортерами насіння ріпаку — є країни ЄС — 2,2 млн тонн, або 76,6% від обсягів експорту ріпаку з України у 2008 р.

Світовий експорт насіння ріпаку в 2008 р. складав понад 8 млн тонн та ще 2 млн тонн ріпакової олії. Головними світовими експортерами є Канада (70 % світової торгівлі) та Австралія (10 %). Світовий експорт ріпаку в 2009 р. прогнозується на рівні 9,7 млн тонн. Із вказаного обсягу 5,7 млн тонн експортує Канада, 2,5 млн тонн — Україна і 0,7 млн тонн — Австралія. Потенціал подальшого збільшення світового експорту ріпаку мають ряд інших країн СНД (Росія, Білорусь, Казахстан та Молдова), що останнім часом інтенсивно нарощують обсяги виробництва, але, на відміну від країн ЄС, основні обсяги товарного насіння не експортують. На світовому ринку ріпаку частка України в 2008 р. як експортера складає майже 11 %.

Проте, 2009 р. обсяг експорту насіння ріпаку скоротився на 5 млн тон — як наслідок рішення Єкросоюзу (Директива ЄС 2009/28/ЄС "Про стимулювання використання поновлюваних видів енергії" від 23 квітня 2009 року), стосовно збільшення вимог до сировини для виробництва біопалива; дана директива ЄС регулює такі питання, як скорочення викидів парникових газів від використання біопалива, питання захисту земель з високою природоохоронною цінністю і високим рівнем накопичення вуглецю, встановлює додаткові вимоги для сільгоспкультур — сировини для біопалива, вироблених в ЄС, а також, регулює питання стійкості сільськогосподарського виробництва. Тенденція скорочення обсягів експорту ріпаку не зміниться, тому що основним споживачем вітчизняного ріпаку як сировини для виробництва біопалива минулого року були Нідерланди (0,5 млн тонн), Бельгія (0,4 млн тонн) та Франція (0,3 млн тонн).

Враховуючи відсутність будь-яких дієвих заходів для максимального залучення на переробку вітчизняними підприємствами ріпаку, а також високу зацікавленість країн ЄС в імпорті українського ріпаку, щорічно з України експортується більше 90% врожаю насіння ріпаку.

Другу позицію за обсягами експорту агропродовольчої продукції займає ІV група — готові харчові продукти (див. рис. 4). Питома вага цієї групи, починаючи з 2007 р. (33,0%), має тенденцію до зниження — 2008 р. (23,3%), 2009 р. (21,9%).

У 2009 р. загальна вартість експорту по чет-

Таблиця 2. Динаміка цін в Україні та на світовому ринку на олію соняшникову на початку 2009/10 МР

	31.08.09	07.09.09.	14.09.09.	24.09.09
Оптова ціна на олію за 1 т, дол. США	766–788	788–800,5	788–825	774–786
Офіційний курс НБУ – грн.	7,99	7,95	7,97	8,01
Ціни на світових біржах	28.08.09	04.09.09	11.09.09	19.09.09
У Роттердамі з поставкою у жовтні п.р.	810,0	810,0	825,0	810,0
В Аргентині з поставкою у вересні п.р.	765,0	735,0	730,0	752,0

вертій групі склала 2088 млн дол. США, що складає лише 82,9 % від вартості експорту по групі в 2008 р. В структурі експорту найбільша частка традиційно належала алкогольним та безалкогольним напоям — 21,9%, какао і продукти з нього — 21,%. Найбільше зниження експорту відповідно з попереднім роком відбулося за позицією "Продукти переробки овочів, плодів" — на 24,6%. Експорт продуктів з м'яса і риби склав у 2009 р. лише 1,8 %.

У 2009 р., порівняно із попереднім роком спостерігалось зменшення виробництва продукції м'ясної промисловості на 12,2%. При цьому мало місце збільшення виробництва лише м'яса та субпродуктів свійської птиці свіжих чи охолоджених — на 14,0% та морожених — на 6,2%, натомість випуск іншої продукції м'ясної промисловості був меншим, ніж за аналогічний період 2008 р. Зокрема, виробництво яловичини свіжої та охолодженої зменшилось на 29,0%, свинини свіжої та охолодженої — на 22,4%, виробів ковбасних — на 19,3%. Таким чином, в експорті агропродовольчої продукції провідне місце сировина, а не продукти з більш глибоким рівнем переробки.

Третю позицію в структурі експорту агропродовольчої продукції займає ІІІ група — жири та олії тваринного або рослинного походження. За останні три роки (2007—2009 р.) питома вага мала цієї групи мала тенденцію до зниження (27,4% — 2007 р., 18,0% — 2008 р., 18,9% — 2009 р.). В 2009 році вартість експорту склала 1796 млн дол. США, що складає 92,3 % від вартості експорту по групі в 2008 р. Позитивно складеться ринкова кон'юнктура для виробників соняшникової олії, експорт якої кожного року тільки зростає. Так, у 2009 р. з України було вивезено більш ніж 2,3 млн тонн олії, що на 1 млн тонн більше, ніж 2008 р. Найбільший обсяг вітчизняної олії, а це 522 тис. тонн, імпортувала Індія.

Зростання вітчизняних потужностей по переробці насіння олійних культур в Україні створює конкурентне середовище та сприятливу цінову ситуацію як для сільгосптоваровироб-

ників, так і для переробників. У 2010 р. за рахунок реконструкції та будівництва нових олійно-жирових підприємств виробничі потужності в Україні досягнуть 10 млн

тонн на рік. Внаслідок цього, а також враховуючи ситуацію на світовому ринку, на початку сезону 2009/10 МР не відбулося різкого зниження закупівельних цін на насіння олійних культур та продуктів їх переробки, як це відбулось на початку 2008/09 МР, що створює сприятливу кон'юнктуру для українських трейдерів (табл. 2).

На жаль, світові ціни на соняшникову олію мали зворотну тенденцію, тому виручка експортерів залишилась на рівні 2008 р. і склала 1,6 млрд дол. США. Проблемою, яка вплинула на зниження обсягу експорту соняшникової олії, є невідшкодування ПДВ для експортерів (на 01.04.2010 рік більш як 2 млрд грн.).

Також проблемою для експортерів є відповідність якості олії певним загальносвітовим стандартам та правилам. Для аграрного сектора економіки України як члена СОТ, крім приєднання до Генеральної Угоди з тарифів і торгівлі, Угоди про сільське господарство та ряду інших угод, особливого значення набувають угоди, що пов'язані із діючими на світовому ринку правилами "нетарифного" регулювання ринку, до яких відносяться методи технічного регулювання. Зазначені правила зумовлені наступними Угодами СОТ: "Про застосування санітарних та фітосанітарних заходів" та "Про технічні бар'єри у торгівлі".

Найменшу питому вагу в структурі експорту агропродовольчої продукції займає І група — живі тварини, продукти тваринного походження. Якщо в 2003 р. частка складала 19,2%, то в 2009 р. лише 6,3% (див. рис. 4). В 2009 році вартість експорту склала 596 млн дол. США, що складає 76,1 % від вартості експорту по групі в 2008 р. В структурі експорту цієї групи 79,9% займає молоко, молочні продукти, яйця, мед. У 2009 р. було експортовано молока і молочних продуктів близько 933 тис. тонн в перерахунок на молоко, що на 20% менше, ніж за 2008 рік.

Після вступу України до СОТ спостерігається тенденція диверсифікації зовнішніх ринків здебільшого за рахунок зменшення постачання товарів на традиційні ринки збуту

(СНД та ЄС) та суттєвого зростання частки експорту до Азійських країн (25,6 % від загального експорту сільськогосподарської продукції у 2008 р. та 34,3% за 2009 р.), що свідчить про значну фінансову спроможність цього ринку та конкурентоспроможність української продукції.

Аналіз географічної структури експорту свідчить, що в цілому по всіх товарних групах 1—24 УКТЗЕД найбільша частина експорту припадає на країни Азії — 34 %, країни СНД — 28 %, країни ЄС — 23 %, та Африканські країни — 13 %. Так, у порівнянні з 2008 р. помітно скоротився експорт сільгосппродукції до країн ЄС (на 36 %) та СНД (на 28 %), у той же час відбулося збільшення експорту до Азійських країн (на 16 %) та Африканських країн (на 49 %) (рис. 5).

Агропродовольчий комплекс в останні роки стає предметом високої економічної активності та має високий експортний потенціал. Реалізація цього потенціалу можлива лише за умови ефективної зовнішньоторговельної політики держави, яка базується на оптимізації обсягу і структури експорту агропродовольчої продукції та співвідношенню вітчизняної та імпоротної агропродовольчої продукції на внутрішньому ринку.

Зі вступом до СОТ посилилася лібералізація зовнішньої торгівлі для агропродовольчого комплексу України. Зокрема, це виразилося в зростанні імпорту продовольчих товарів на внутрішньому ринку і переорієнтації виробників агропродовольчої продукції на зовнішній ринок.

За правилами СОТ країни повинні резервувати за собою право на надання експортних субсидій і фіксувати конкретні товари, за якими подібні субсидії можуть надаватися. До 2013 р. передбачається поступове скасування експортного субсидування. Основні форми експортного субсидування — прямі виплати, які здійснюються у зв'язку з експортними операціями; експортні кредити, програми гарантування і страхування експортних кредитів; розпродаж продовольчих запасів за цінами, нижчими від цін внутрішнього ринку; заходи із зниження вартості просування товарів на зовнішні ринки та інші. Під скорочення підпадає більшість із зазначених програм, крім надання експортних кредитів, їх гарантування і страхування.

У країнах ЄС частка експортних субсидій

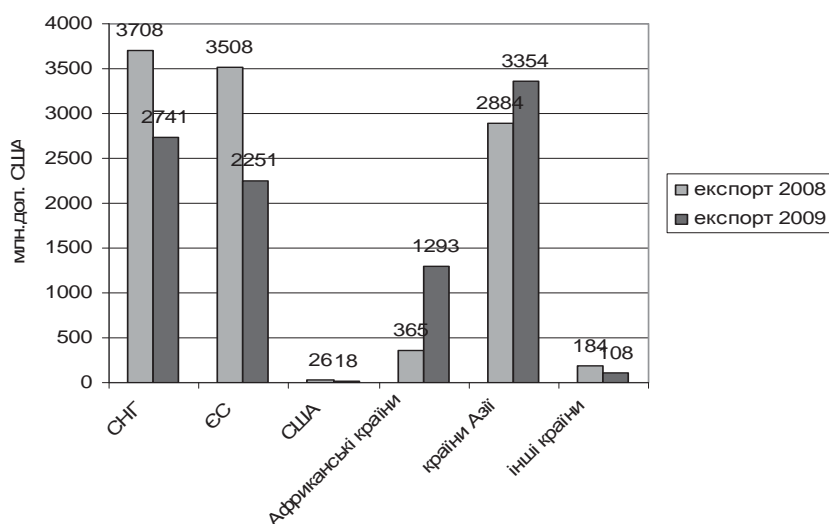

Рис. 5. Географія експорту агропродовольчої продукції 2008—2009 рр.

сягає більше 90% світового фінансування субсидій. Аграрна політика ЄС передбачає встановлення мінімальних фермерських цін на певні види сільськогосподарської продукції з метою заохочення до їх виробництва. Ці мінімальні ціни у більшості випадків є вищими за світові ціна на аналогічну продукцію. Тому, коли така продукція експортується до інших країн, то країни ЄС вирівнюють рівні внутрішніх цін відповідно до світових. Країни ЄС субсидують експорт молочних продуктів, яловичини, свинини, курятини, яєць, зернових, фруктів та овочів, цукру, а також продуктів їх переробки.

Підтримка експорту США відбувається за такими напрямками: гарантування експортного кредитування, розвиток ринку, субсидування експорту, допомоги фермерам у торговельному врегулюванні, міжнародної продовольчої допомоги [4].

Гарантування експортних кредитів через видачу комерційним банкам державних гарантій на експортні позики є однією з найпоширеніших форм підтримки американських експортерів агропродовольчої продукції. Спостерігається тенденція зростання обсягів коштів, що виділяються на гарантування кредитів, виданих експортерами американської агропродовольчої продукції її іноземним імпортерам.

Програма субсидування експорту в США складається з двох блоків, а саме: Програма розширення експорту та Програми стимулювання експорту молокопродуктів. За цими програмами американським експортерам агропродовольчої продукції доступні даткові виплати, спрямовані на підвищення їх цінової конкурентоспроможності, на ринках

країн, що практикують субсидування експорту агропродовольчої продукції.

Найбільш підтримуваними експортними товарами у світі є молочні продукти. На них за останні десять років припадало від 30 до понад 50% загальних експортних субсидій. Достатньо високий рівень експортного субсидування має також продукція переробних галузей, яловичина та цукор.

Експорт агропродовольчої продукції країн СОТ регламентується не лише можливістю його субсидування, а й правилами стосовно заборон і обмежень.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищезазначену ситуація для вітчизняних товаровиробників у зв'язку з посиленням зовнішньоторговельної лібералізації ускладнюється не лише необхідністю конкуренції з субсидованою продукцією, але й неможливістю застосування таких субсидій для стимулювання вітчизняних експортерів агропродовольчої продукції. В такій ситуації необхідно обґрунтована програма нарощування експортного потенціалу агропродовольчого комплексу на основі узгодження потреб внутрішнього ринку з метою запобігання його дестабілізації у разі суттєвого перевищення світовими цінами внутрішніх. Експортувати доцільно найбільш конкурентоспроможні види про-

дукції, визначення яких необхідно проводити на основі постійного моніторингу кон'юнктури світового ринку, стану внутрішнього ринку і виробничих потужностей.

Реалізація експортного продовольчого потенціалу можлива за умови формування і здійснення комплексу заходів державного сприяння, які не повинні розцінюватися як фінансова підтримка експорту, заборонена Україні правилами СОТ. Першочерговими кроками є виділення галузей експортної товарної спеціалізації агропродовольчого комплексу країни з урахуванням рівнів світової конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції.

Література:

1. Н. Палій. Прогресія регресу, або хто винен в Українській кризі // Дзеркало тижня. — 30.05.2009. — № 19 (747). [Електронний ресурс]. <http://www.zn.ua/2000/2020/66290/>
  2. Державний комітет статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
  3. Інформація щодо ставок вивізного (експортного) мита, встановлених актами законодавства України на 2009 рік. — Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/mitno_tarifne_regul/ukr/4042.html
  4. Foreign Agricultural Service. — Режим доступу: <http://www.usda.gov/>
- Стаття надійшла до редакції 23.07.2010 р.*

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ:

- відомості про автора (авторів): ім'я, по батькові, прізвище, вчене звання, вчений ступінь, посада і місце роботи, служба і домашня адреси (з поштовим індексом), контактний телефон;
- УДК;
- назва статті мовою оригіналу та англійською мовою;
- коротка анотація (2—4 речення) мовою оригіналу та англійською мовою;
- ключові слова;
- текст статті повинен мати такі необхідні елементи: вступ (формулюється наукова проблема, ступінь її вивченості, актуальність тієї частини проблеми, якій присвячена стаття), постановка задачі (формулюються мета і методи дослідження), результати (викладається система доведень запропонованої гіпотези, обґрунтовуються наукові результати), висновки (вказується наукова новизна, теоретична і практична значущість результатів дослідження, перспективи подальших розробок з цієї теми). Розділи повинні бути виділені;
- обов'язковий список використаних джерел у кінці статті;
- обсяг статті — 12—25 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків);
- шрифти найпоширенішого типу, текстовий шрифт та шрифт формул повинні бути різними;
- ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у **чорно-білому** вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. До графіків та діаграм мають бути подані таблиці, на основі яких вони збудовані;
- разом із друкованою статтею треба подати її електронний варіант на CD носії або електронною поштою. Файл статті повинен бути збережений у форматі DOC для MS Word. Схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, JPG, в імені яких зазначається номер ілюстрації у статті, наприклад pict 4.tif.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

Адреса редакції: 04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
для листування: 04112, м. Київ, а/с 61; economy_2008@ukr.net
Тел.: (044) 458-10-73, 223-26-28, 537-14-33